

АНОТАЦІЯ

Кручиніна О. Ю. Міжнародні неурядові організації у забезпеченні миру та безпеки: інституціональний та функціональний виміри. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 – «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2021.

Глобальний розвиток характеризується безперервними трансформаціями, наслідком яких є постійні зміни в станах співпраці та/чи конфлікту між учасниками міжнародних взаємодій, зокрема й внаслідок їхніх різноманітних реакцій на глобальні безпекові виклики та загрози. У цьому контексті формування ефективної системи міжнародної безпеки в третьому тисячолітті є найактуальнішим викликом для сучасної людської цивілізації і в світлі її збереження загалом, і для забезпечення стабільного функціонування окремих держав та інших учасників міжнародних відносин. На жаль, у сучасному світі довгостроковий мир є недосяжною метою для міжнародного співтовариства, відтак вкрай гостро постає питання формування та функціонування ефективної і всеосяжної системи міжнародної безпеки на регіональному та глобальному рівнях.

З огляду на це сучасна система міжнародних відносин, переживаючи постійні геополітичні зміни, спровоковані надшвидким інформаційним розвитком, а також довготривалі міжнародні конфлікти, все більше потребує якісно нових підходів до вирішення проблем у сфері забезпечення миру та безпеки, що, безперечно, активізує та мобілізує міжнародне громадянське суспільство. Отож структура міжнародної політики стрімко ускладнюється, позаяк значну роль починають відігравати недержавні актори, особливе місце серед яких посідають міжнародні неурядові організації. Необхідність створення та активізації їхньої діяльності зумовлено ускладненням глобальних комунікацій у міжнародному співтоваристві, а також потребою застосування останніх як певного засобу інформаційного обміну між державами.

На сучасному етапі розвитку глобального громадянського суспільства неурядові організації, як його вагомі складники, вважають реальним та дієвим інструментом впливу на наявну систему міжнародних відносин. Тому все більшу наукову зацікавленість у дослідників викликає саме розширення сфер діяльності та функціонування міжнародних неурядових організацій у сучасній системі міжнародних відносин. Проте незважаючи на існування значної кількості наукових праць, де проаналізовано сутність, специфіку роботи та роль міжнародних неурядових організацій у різних сферах їхнього функціонування, у вітчизняній літературі досі недостатньо висвітлено досягнення неурядових організацій у забезпеченні миру та безпеки крізь призму інституціонального і функціонального вимірів їхньої діяльності. Вивчення впливу міжнародних неурядових організацій на підтримання миру та безпеки набуває особливої актуальності в контексті сучасних державотворчих та інтеграційних процесів в Україні. Йдеться про те, що наша країна зіткнулась із значною кількістю безпекових викликів і змушена давати відповідь на анексію та окупацію своїх територій, а також здійснювати масштабні соціально-економічні та політичні перетворення, а громадяни України мають бути готовими до нових форм політичної активності, у тому числі міжнародної.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, означено мету та завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано наукову новизну, виокремлено методологічний інструментарій, окреслено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, висвітлено попередню апробацію результатів дослідження та описано структуру роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки» з'ясовано стан вивчення теми та джерельну базу дослідження проблеми функціонування міжнародних неурядових організацій та їхньої діяльності, спрямованої на досягнення миру та безпеки. Проаналізовано концептуально-теоретичні основи та методологічний інструментарій виявлення ролі міжнародних неурядових організацій у підтримці миру та безпеки в міжнародній системі.

У другому розділі «Роль неурядових організацій у системі міжнародних відносин: безпековий контекст» розкрито сутність і специфіку діяльності міжнародних неурядових організацій, визначено критерії їхньої класифікації і на цій основі здійснено систематизацію миротворчих та безпекових неурядових організацій, а також охарактеризовано міжнародно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій.

У третьому розділі «Інституціональні особливості діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері досягнення миру та безпеки» здійснено аналіз інституціональної специфіки діяльності миротворчих і безпекових міжнародних неурядових організацій та на основі цього виокремлено інституціональний механізм їхнього ефективного функціонування; висвітлено безпекову взаємодію міжнародних неурядових організацій з іншими міжнародними акторами для гарантування миру та безпеки.

У четвертому розділі «Миротворчий та безпековий потенціал діяльності міжнародних неурядових організацій: глобальний та національний аспекти» досліджено функціональний вимір цих інституцій шляхом визначення функцій та форм діяльності міжнародних неурядових організацій під час вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню; акцентовано увагу на перевагах та недоліках залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, а також запропоновано рекомендації щодо підвищення їхньої ефективності в процесі врегулювання військового конфлікту на Сході України.

У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Констатовано, що міжнародні неурядові організації виступають сьогодні новими суб'єктами міжнародних відносин, реалізуючи глобальні завдання суспільства в політичній, економічній, правовій, соціальній, культурній та інших сферах і впливаючи на динаміку розвитку світового співтовариства. Визначено, що однією з найвизначніших особливостей системи сучасних міжнародних відносин є зростання кількості неурядових організацій, які творять складні мережі та забезпечують зв'язки між людьми в усьому світі. Зазначено, що на

ефективність реалізації громадянських ініціатив на глобальному рівні впливає, власне, наявність глобальної мережі міжнародних неурядових організацій.

На основі наукових підходів до трактування «громадянського суспільства» та «глобального громадянського суспільства» зроблено підсумок, що міжнародні неурядові організації є визначальними елементами глобального громадянського суспільства. Наголошено, що дослідження міжнародних неурядових організацій у розрізі функціонального виміру є диференційованим залежно від конкретної сфери їхньої діяльності. Також констатовано, що сфера миру та безпеки є однією з найпріоритетніших у системі міжнародних відносин, адже сучасні держави не здатні самотужки протистояти викликам та загрозам глобального світу.

Запропоновано поняття «міжнародної неурядової організації», під яким розуміємо особливу форму об'єднання представників громадянського суспільства різних країн світу, створену на основі установчих документів, зареєстровану відповідно до національного законодавства однієї держави, засновниками якої зазвичай є приватні чи недержавні юридичні особи, а діяльність відповідає принципам і нормам міжнародного права та не переслідує комерційної мети і відбувається на території не менш ніж двох держав.

Систематизовано безпекові та миротворчі міжнародні неурядові організації, відповідно до сфери їхньої діяльності виокремлено три групи: миротворчі, інформаційно-аналітичні інституції, безпекові. Уточнено, що нормативно-правове регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій здійснюється в розрізі двох рівнів: міжнародно-правове регулювання та саморегулювання.

Дослідження інституціонального виміру дало змогу виявити характерні риси інституціональної структури, завдяки чому розроблено інституціональний механізм ефективного функціонування міжнародної неурядової організації у сфері забезпечення миру та безпеки. Констатовано, що міжнародна неурядова організація, як і будь-який суб'єкт міжнародних відносин, оточена певним інституціональним середовищем, без якого не спроможна функціонувати. Проаналізовано дві моделі взаємодії міжнародних неурядових організацій з урядами та міжурядовими організаціями: перша модель передбачає пряму

взаємодію між неурядовою організацією та урядом; друга модель реалізується опосередковано через донорську організацію, в ролі якої можуть виступати будь-яка міжурядова організація, суспільний чи приватний фонд.

Комплексний аналіз функціонального виміру міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру та безпеки дав змогу виокремити їхні функції та охарактеризувати відповідні форми роботи, які здійснюють міжнародні неурядові організації з метою вирішення міжнародних конфліктів сучасності та запобігання їхньому виникненню. На основі аналізу діяльності міжнародних неурядових організацій, які залучені до вирішення миротворчих та безпекових проблем в Україні, виокремлено переваги та недоліки їхньої роботи. На підставі розгляду реальних програм та проєктів міжнародних неурядових організацій розроблено рекомендації щодо ефективного залучення їх до врегулювання військового конфлікту в Україні. Вперше запропоновано інструменти, які доцільно використовувати міжнародним неурядовим організаціям під час вирішення безпекових та миротворчих проблем в Україні.

З практичного погляду матеріали дисертації сприятимуть підвищенню ефективності функціонування міжнародних неурядових організацій під час їхнього залучення до вирішення сучасних викликів у сфері миру та безпеки і запобігання їм. Висновки дослідження можуть бути використані для розроблення рекомендацій щодо ефективного залучення міжнародних неурядових організацій до вирішення російсько-українського військового конфлікту, що зрештою сприятиме більш ефективному врегулюванню миротворчих та безпекових проблем в Україні. Окрім того, висновки та положення дисертації можуть бути застосовані під час опрацювання нових редакцій «Стратегії національної безпеки України», а також підготовки наукових праць, навчальних посібників та спецкурсів з політичних наук, зокрема під час розроблення та викладання спецкурсу «Міжнародні неурядові організації», а також у навчальному процесі на філософських, соціологічних та юридичних факультетах вишів під час читання курсів «Політологія», «Міжнародні організації», «Теорія міжнародних відносин» тощо.

Наголошено на особливій ролі міжнародних неурядових організацій у досягненні миру та безпеки, запобіганні та вирішенні конфліктів на міждержавному і внутрішньодержавному рівнях. Зазначено, що з інституціонального та функціонального поглядів активність таких міжнародних акторів є важливою для вирішення безпекових проблем, зокрема й для досягнення стійкого миру та відновлення територіальної цілісності України.

Ключові слова: міжнародна неурядова організація, неурядова організація, мир, безпека, міжнародна безпека, небезпека, міжнародний актор, держава, ООН, громадянське суспільство, захист прав людини, Україна, міжнародний конфлікт, російсько-український конфлікт.

ABSTRACT

Kruchinina, O. Yu. International Non-Governmental Organizations for Peace and Security: Institutional and Functional Dimensions. – Qualificative research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in the Specialty 291 – «International Relations, Public Communications and Regional Studies». – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2021.

Global development is characterized by continuous transformations, that result in constant changes in the states of cooperation and / or conflict between the participants of international interactions, as a result of their different responses to global security challenges and threats in particular. In this context, the formation of an effective system of international security in the third millennium is the most pressing challenge for modern human civilization, both in light of its preservation in general, and to ensure the stable functioning of individual states likewise other actors in international relations. Unfortunately, long-term peace is an unattainable goal for the international community in contemporary world. Therefore, the formation and functioning of an effective and comprehensive system of international security at the regional and global levels is utmost acute issue nowadays.

Experiencing constant geopolitical changes provoked by rapid information development, alongside with long-term international conflicts, the modern international relations system lacks qualitatively new approaches to solving problems in the field of peace and security. Undoubtedly, the international civil society is intensified and mobilized by this. Therefore, the structure of international politics is rapidly becoming more complicated, as non-state actors are beginning to play a significant role in it. The special place among those is occupied by international non-governmental organizations. The need to create and intensify their activities is predetermined by the complexity of global communications in the international community, and the need to use the latter as a mean of information exchange between states.

At the present stage of development of global civil society, non-governmental organizations, as its important components, are considered a real and effective tool to influence the existing system of international relations. Therefore, the growing scientific interest of researchers is towards the expansion of the spheres of activity and functioning of international non-governmental organizations in the modern system of international relations. However, despite the existence of a significant number of scientific papers analyzing the nature, specifics and role of international NGOs in various areas of their functioning, the national literature still does not sufficiently cover the achievements of NGOs in peace and security through the prism of institutional and functional dimensions of their activities. The study of the influence of international non-governmental organizations on the maintenance of peace and security becomes especially relevant in the context of modern state-building and integration processes in Ukraine. The point is that our country is facing a significant number of security challenges and is forced to respond to the annexation and occupation of its territories, as well as to carry out large-scale socio-economic and political transformations, and Ukrainian citizens must be ready for new forms of political activity, including international.

In the introduction the relevance of the topic is justified, defines the purpose and objectives; the object and subject of research are defined; scientific novelty is formulated; methodological tools are identified; the theoretical and practical

significance of the results are outlined; the preliminary approbation of the research results is highlighted; and the structure and volume of the work are presented.

In the first chapter entitled “Theoretical and Methodological Principles of Research of International Non-Governmental Organizations in the Field of Peace and Security”, the state of study of the topic and the source base of research on the functioning of international non-governmental organizations and their activities aimed at achieving peace and security are revealed. The conceptual and theoretical foundations and methodological tools for identifying the role of international non-governmental organizations in maintaining peace and security in the international system are analyzed.

In the second chapter entitled “The Role of Non-Governmental Organizations in the System of International Relations: Security Context”, the essence and specifics of international non-governmental organizations are revealed, the criteria for their classification are defined; on this basis peacekeeping and security non-governmental organizations are systematized.

The third chapter “Institutional Features of International Non-Governmental Organizations in the Field of Peace and Security” analyzes the institutional specifics of peacekeeping and security international non-governmental organizations and on this basis identifies the institutional mechanism for their effective functioning; highlights the security interaction of international non-governmental organizations with other international actors to ensure peace and security.

The fourth chapter entitled “Peacekeeping and Security Potential of International Non-Governmental Organizations: Global and National Aspects” examines the functional dimension of these institutions by defining functions and forms of activity of international non-governmental organizations in resolving modern international conflicts and preventing their occurrence; emphasis is placed on the advantages and disadvantages of involving international non-governmental organizations in solving peacekeeping and security problems in Ukraine, and recommendations for improving their effectiveness in resolving the military conflict in eastern Ukraine are proposed.

The conclusions summarize the main results of the study.

It is stated that today international non-governmental organizations are new subjects of international relations, realizing the global tasks of society in the political, economic, legal, social, cultural and other spheres and influencing the dynamics of the world community. It is determined that one of the most significant features of the system of modern international relations is the growing number of non-governmental organizations that create complex networks and provide connections between people around the world. It is also noted that the effectiveness of the implementation of civic initiatives at the global level is influenced, in fact, by the presence of a global network of international non-governmental organizations.

Based on scientific approaches to the interpretation of "civil society" and "global civil society", it is concluded that international non-governmental organizations are the defining elements of the global civil society. It is emphasized that the study of international non-governmental organizations in terms of functional dimension is differentiated depending on the specific area of their activities. It was also stated that the sphere of peace and security is one of the highest priorities in the system of international relations, as modern states are not able to face the challenges and threats of the global world on their own.

The concept of "international non-governmental organization" is proposed, which means a special form of association of civil society representatives from around the world, created on the basis of constituent documents, registered in accordance with the national legislation of one state principles, usually founded by private or non-state legal entities, and its activities comply with the principles and norms of international law, do not pursue a commercial purpose and take place on the territory of at least two states.

Security and peacekeeping international non-governmental organizations are systematized, according to the sphere of their activity three groups are distinguished: peacekeeping, information-analytical institutions, security. It is specified that the normative-legal regulation of the activity of international non-governmental organizations is carried out in the context of two levels: international legal regulation and self-regulation.

The study of the institutional dimension made it possible to identify the characteristic features of the institutional structure, thanks to which an institutional mechanism for the effective functioning of an international non-governmental organization in the field of peace and security has been developed. It is stated that an international non-governmental organization, like any subject of international relations, is surrounded by a certain institutional environment, without which it is unable to function. Two models of interaction of international non-governmental organizations with governments and intergovernmental organizations are analyzed: the first model provides for direct interaction between a non-governmental organization and a government; the second model is implemented indirectly through a donor organization, which can be any intergovernmental organization, public or private fund.

A comprehensive analysis of the functional dimension of international non-governmental organizations in the field of peace and security has made it possible to identify their functions and characterize the relevant forms of work carried out by international non-governmental organizations to resolve international conflicts and prevent their occurrence. Based on the analysis of the activities of international non-governmental organizations involved in solving peacekeeping and security problems in Ukraine, the advantages and disadvantages of their work are highlighted. According to the review of real programs and projects of international non-governmental organizations, recommendations have been developed for their effective involvement in the settlement of the military conflict in Ukraine. For the first time, tools have been proposed that should be used by international non-governmental organizations in addressing security and peacekeeping issues in Ukraine.

From a practical point of view, the dissertation materials will help increase the efficiency of international non-governmental organizations while involving them in solving and preventing current challenges in the field of peace and security. The findings of the study can be used to develop recommendations for the effective involvement of international non-governmental organizations in resolving the Russian-Ukrainian military conflict, which will ultimately contribute to a more effective settlement of peacekeeping and security issues in Ukraine. In addition, the conclusions

and provisions of the dissertation can be used in the development of new editions of the "National Security Strategy of Ukraine", as well as the preparation of scientific papers, textbooks and special courses in political science, in particular during the development and teaching of special courses "International Non-Governmental Organizations», and also in the educational process at the philosophical, sociological and legal faculties of universities during the reading of the courses "Political Science", "International Organizations", "Theory of International Relations", etc.

The special role of international non-governmental organizations in achieving peace and security, preventing and resolving conflicts at the interstate and domestic levels is emphasized. It is noted that from the institutional and functional point of view, the activity of such international actors is important for solving security problems, in particular for achieving lasting peace and restoring the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: international non-governmental organization, non-governmental organization, peace, security, international security, danger, international actor, state, UN, civil society, protection of human rights, Ukraine, international conflict, Russian-Ukrainian conflict.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хар О. Ю. Особливості інституалізації міжнародних неурядових організацій та їх взаємодії з міжнародними урядовими організаціями // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 2(49). С. 62–66.

2. Хар О. Ю. Інституційна специфіка міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення миру і безпеки // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2019. № 27. С. 116–123.

3. Хар О. Ю. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій // Науковий журнал ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Регіональні студії. 2020. № 20. С. 131–136.

4. Хар О. Ю. Функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій при вирішенні та попередженні міжнародних конфліктів сучасності // Вісник Львівського університету. Серія Філософсько-політологічні студії. 2020. № 32. С. 166–172.

Стаття, що опублікована у науковому фаховому виданні України, яка входить до наукометричних баз даних:

5. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості // Науковий журнал ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Регіональні студії. 2019. № 18. С. 94–99.

Статті, що опубліковані у наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Khar O. The role of international non-governmental organizations in the promotion of peace and security: intermediary and preventive functions // European political and law discours. Vol. 7. I.: 2. 2020. P. 7–12.

7. Khar O. The options for coordinating NGOs' efforts with other international actors: the security dimension // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. VIII(40). I.: 232. 2020. P. 70–73.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Хар О. Ю. Місце неурядових організацій у сучасних міжнародних відносинах: безпековий вимір // Людське співтовариство: Актуальні питання наукових досліджень. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро, 15–16 лютого 2019 р. С. 107–111.

9. Хар О. Ю. Сутність та специфіка діяльності міжнародних неурядових організацій // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації. Міжнародна науково-практична конференція. Львів, 22–23 лютого 2019 р. С. 92–97.

10. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій // Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності. Міжнародна науково-практична конференція. Одеса, 10–11 травня 2019 р. С. 106–111.

11. Хар О. Ю. Ключові функціональні особливості міжнародних неурядових організацій // Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 24–25 січня 2020 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2020. С. 97–101.

12. Хар О. Ю. Особливості правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (31 січня – 1 лютого 2020 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2020. С. 88–94.

13. Хар О. Ю. Посередницькі функції неурядових організацій при вирішенні міжнародних конфліктів // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26 березня 2020 р.). Львів: НУ ЛП, 2020 р. С. 93–97.

14. Хар О. Ю. Превентивна дипломатія: особливості діяльності міжнародних неурядових організацій // Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (6–7 листопада 2020 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2020. С. 90–96.

15. Хар О. Ю. Неурядові інституції: посередництво під час конфліктних ситуацій // Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (16–17 жовтня 2020 року). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 85–88.